

Տարածաշրջան

«ՔԱՌՕՐՅԱ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ» ԴՐԴԱՊԱՏՃԱՌՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ

*Գազիկ Հարությունյան**

Ադրբեջանի ձեռնարկած ռազմական գործողությունների և հայկական կողմի կոշտ հակահարվածի իրողությունը վերլուծաբանական հանրությունում դեռևս երկար է քննարկվելու, և նման վերլուծություններից կատարված հետևությունները կարող են կարևորվել հետագա զարգացումներում: Այդ համատեքստում փորձենք համառոտ ներկայացնել որոշ դիտարկումներ՝ կապված ապրիլյան իրադարձությունների հետ:

Գլոբալ ռազմավարական հարթություն

Ցանկացած նշանակալի քաղաքական գործընթաց մեկնաբանելիս առաջին հարցը, որի պատասխանը ձգտում են տալ մեկնաբանները, այն է, թե ում էր դա ամենից ձեռնտու: Եթե խնդիրը դիտարկենք գլոբալ զարգացումների տեսանկյունից, ապա պետք է արձանագրել, որ այսօր ընթացող «Մառը պատերազմում» հիմնական դերակատարներն են հանդիսանում ՌԴ-ն և ԱՄՆ-ը, և նրանց հակամարտության արտահայտությունները միայն ուկրաինական խնդրի (Ղրիմ, Դոնբաս և Լուգանսկ) շուրջ տեղի ունեցող ռազմաքաղաքական և տնտեսական գործընթացները չեն: Ռազմավարական տեսանկյունից նույն տրամաբանությանն է ենթարկվում նաև Սիրիայում կատարվողը, որտեղ ՌԴ միջամտությունը նկատելիորեն արգելակեց «քաոսի» տարածման քաղաքականությունը, որը, վերլուծաբանական հանրության (այդ թվում՝ արևմտյան) մի զգալի մասի համոզմամբ, նպատակաուղղված էր Ռուսաստանի և Չինաստանի «շրջակա միջավայրում» տուրբուլիզացված իրավիճակ ստեղծելուն: Որպես հիմք ընդունելով վերոնշյալ իրողությունը և հաշվի առնելով, որ «սառը պատերազմների» գլխավոր նպատակներից է հակառակորդի ընդհանրական ռեսուրսների նվազեցումը, տրամաբանական է դիտարկել այն վարկածը,

* «Նորավանք» ԳԿՀ գործադիր տնօրեն:

թե «ապրիլյան ավանտյուրան» գլոբալ հարթությունում լիովին համապատասխանում էր կամ, նվազագույնը՝ չէր հակասում Միացյալ Նահանգների ազգային շահերին: Հարավային Կովկասում Ռուսաստանի ներգրավումը ռազմական գործողություններին կնշանակեր «երրորդ ճակատ» բացել վերջինիս դեմ:

Այս ամենի առնչությամբ, հաշվի առնելով այն, որ հարձակումը ԼՂՀ-ի վրա սկսվել է Ի.Ալիևի՝ ԱՄՆ-ում գտնվելու պահին, որոշ մեկնաբաններ գուցահեռներ են տանում կատարվածի և 2008թ. օգոստոսին Հարավային Օսիայի դեմ ձեռնարկված ավանտյուրայի միջև, որին նախորդել էր ԱՄՆ պետքարտուղար Ք.Ռայսի և Մ.Սաակաշվիլու միջև տեղի ունեցած հեռախոսային խոսակցությունը: Այս համատեքստում ուշագրավ են նաև բրիտանացի Ռոբերտ Ուոլթերի հակաարցախյան նախաձեռնությունները ԵԽԽՎ-ում¹:

Միննույն ժամանակ, «քառօրյա պատերազմը» ձեռնտու էր նաև որոշ տարածաշրջանային մասշտաբի դերակատարների:

Տարածաշրջանային ռազմավարական հարթություն

Որպես «ապրիլյան ավանտյուրայի» համահեղինակ արդարացիորեն մատնանշվում է Թուրքիան, որն արցախյան իրադարձությունների համատեքստում իր «երկու պետություն՝ մեկ ազգ» կարգախոսին ավելացրել է նաև «մեկ բանակ» արտահայտությունը: Այս պետության դրդապատճառներն ավելի քան ակնհայտ են: Մեծ Մերձավոր Արևելքում քառօրյա իրավիճակ ստեղծելու աշխարհաքաղաքական նախագծում Թուրքիան իր նեոսոմանյան դոկտրինի համատեքստում կարևոր դերակատարում ունի և, մինչ ռուսական միջամտությունը Սիրիայում, իրագործում էր բավական հաջող բազմապլան ռազմավարություն, որի բաղադրիչներն էին.

- Ռազմական քաղաքականությունը, որի նպատակն էր Ասադին տապալելը, Սիրիայի տարածքի մի մասի նկատմամբ վերահսկում սահմանելը, և արտահայտվում էր Սիրիայի օրինական իշխանությունների դեմ գործող «Իսլամական պետությանն» ու այլ ահաբեկչական կազմակերպություններին աջակցությամբ:

¹ Հրայր Փաշայան, Լիանա Բալայան, Ռոբերտ Ուոլթերի հակահայկական գեկույցը. հայացք Արցախից, http://www.noravank.am/arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=14554

- Տնտեսական քաղաքականությունը, որն արտահայտվում էր ոչ միայն *ԻՊ-ի* հետ նավթի առևտրով, այլև զինյալների կողմից թալանված պատմական մեծ արժեք ունեցող իրերի տարանցիկ առևտրով:
- Ներքին քաղաքականությունը, որի նպատակն էր վերջնական լուծում տալ «քրդական խնդրին»:

Վերոնշյալ դրդապատճառները կարող են լրացվել նաև մեկ այլ, ոչ ուսցիոնալ հանգամանքով: Դա Թուրքիայի ղեկավարների ավանդական ցեղասպանածին (գենոցիդոգեն), ապակառուցողական բնագոյն է, որը մշտապես դրդել է նրանց իրագործել ցեղասպանություններ (հայեր, հույներ, ասորիներ) և վարել զավթիչ պատերազմներ (մասնավորապես, հիշենք Հյուսիսային Կիպրոսի օկուպացիան 1974թ.):

Միրիայում Ռուսաստանի միջամտության հետևանքով վերոնշյալ ծրագրերը հիմնականում ձախողվեցին, և արդյունքում՝ թուրքերը ստացան.

- ՌԴ-ի հետ ավելի քան լարված հարաբերություններ և այդ համատեքստում՝ տնտեսության անկում,
- ահաբեկչություններով ուղեկցվող քաղաքացիական պատերազմ երկրի ներսում,
- Միրիան լքած և Թուրքիա վերադարձած, ագրեսիվ տրամադրված թուրք և այլազգի զինյալներ:

Այդպիսով ձախողվեց Թուրքիայի ոչ միայն տարածաշրջանային քաղաքականությունը, այլև ամբողջ նեոսամանիզմի հայեցակարգը և գաղափարախոսությունը: Ստեղծված ծանր իրավիճակում թուրքական կողմին ուղղակի անհրաժեշտ էր ռևանշի հաջող գործողություն, կամ, այլ խոսքերով՝ «փոքր հաղթական պատերազմ», որն ուղղված կլիներ նաև ՌԴ-ի դեմ, և այդ իսկ պատճառով նրանք չէին պախարակվի «միջազգային հանրության» կողմից: Նման «ռևանշը» ձեռնառու էր իրագործել միջնորդված տարբերակով, առավել ևս, որ «արցախյան խնդրում» Ադրբեջանին պետք չէր երկար հորդորել՝ մասնավորապես հաշվի առնելով Բաքվում ձևավորված «թուրքական լոբբին»՝ ի դեմս ՊՆ նախարար Զաքիր Հասանովի:

Տարածաշրջանային մարտավարական հարթություն

Ադրբեջանի պատրաստակամությունը՝ ռազմական գործողություններ սկսել Հայաստանի (ՀՀ և ԼՂՀ) դեմ, պայմանավորված էր մի քանի գործոններով: Արտաքին դրդապատճառներից պետք է կարևորել այն, որ Ադրբեջանը հանդիսանում է (իր հնարավորությունների սահմանում) Մերձավոր Արևելքում «քառսի ձևավորման» լիարժեք «խաղացող»: Դա հիմնավորվում է ոչ միայն քաղաքական ոլորտում «ավագ եղբորն» աջակցություն ցուցաբերելու պարտավորությամբ կամ նրանով, որ այդ երկրի ղեկավարությունը բաժանում է «նեոսովետիզմի» դոկտրինի դրույթները: Որոշ մերձավորարևելյան սցենարներում ենթադրվում էր Իրանի և Ռուսաստանի անհաջողությունը Սիրիայում ընթացող պատերազմում, ինչը կթուլացներ վերջիններիս դերակատարումը Հարավային Կովկասում: Ակնհայտ է, որ նման սցենարներն անմիջականորեն կհամընկնեին Ադրբեջանի շահերի հետ:

Նկատենք նաև, որ ինչպես Անկարան, այնպես էլ Բաքուն անմիջական կապեր էին հաստատել ԻՊ-ի հետ: Ինչպես հայտնի է, ԻՊ-ի համար զինյալների հավաքագրման խնդրով զբաղվում էր Ալիևի անձնական անվտանգության ծառայության պետի եղբայրը, որը համապատասխան ցանց էր ստեղծել նաև Ռուսաստանում: Հատկանշական է, որ ներկայում ԻՊ-ի կենդանի մնացած ադրբեջանցի զինյալները վերադառնում են Ադրբեջան, և դա, նավթի գների անկման հետ կապված տնտեսական բարդություններին զուգահեռ, լրացուցիչ խնդիրներ է առաջացնում երկրի ներսում:

Ի լրումն վերոնշյալ հանգամանքների, ներկայում աշխարհում ընթացող բավական բուռն իրադարձությունները կարծես թե հետին պլան էին մղել ԼՂՀ-ի հետ կապված խնդիրները: Հարցն անհրաժեշտ էր «վերակենդանացնել», և սա ևս մեկ լրացուցիչ հիմնավորում հանդիսացավ, որպեսզի որոշում ընդունվի ռազմական գործողություններ սկսելու վերաբերյալ:

Ռուսաստանի ռազմավարությունը

Ամփոփելով «ապրիլյան ավանտյուրայի» վերաբերյալ դիտարկումները՝ թերևս, անհրաժեշտ է խիստ համառոտ անդրադարձ կատարել նաև ՌԴ «հավասարակշռող» դիվանագիտությանը: Հարկ է նշել, որ եթե սպառազինությունների վաճառքը դաշնակից պետության հակառակորդին կարող է ունե-

նալ որոշակի տնտեսական պատճառաբանումներ, ապա դժվար է գտնել հիմնավորումներ ընդհանրական ռազմավարության համատեքստում: Չի կարելի բացառել, որ Մոսկվան որպես դրական նախադեպ ընկալում է 1918-1921թթ. վարած այն քաղաքականությունը, որի շնորհիվ կարողացավ իր վերահսկողության տակ դնել ողջ Հարավային Կովկասը: Այնինչ այսօր դրա համար չկա որևէ միավորող գաղափարախոսություն, ինչպիսին այն ժամանակ սոցիալիստականն էր: Իսկ կոնկրետ Ադրբեջանի համար ԵԱՏՄ-ին անդամակցությունն այնքան էլ գրավիչ հեռանկար չէ: Ի լրումն՝ նախորդ դարի սկզբին Ռուսաստանը գործ ուներ թուլացած Թուրքիայի հետ, որը նոր էր փորձում վերականգնվել Օսմանյան կայսրության փլուզումից հետո: Ներկայիս Թուրքիան և Ադրբեջանը միանգամայն այլ են, քան մեկ դար առաջ: Ի դեմս Ադրբեջանի Ռուսաստանն անգամ տնտեսական հարթությունում ունենալու է ոչ թե գործընկեր, այլ Թուրքիայի յուրահատուկ «ֆորպոստ» իր իսկ ճամբարում: Չէ՞ որ այսօր ՌԴ-Թուրքիա հարաբերությունները ենթարկվում են «աշխարհաքաղաքական անհամատեղելիության» տրամաբանությանը, ինչը պետք է հաշվի առնել Ադրբեջանին առնչվող բոլոր տիպի գործառույթներում: Անշուշտ, այս խնդրում կարևոր գործոն են հանդիսանում նաև ԵՏՄ և ՀԱՊԿ ձևաչափերում ՌԴ գործընկերների հայտնի կողմնորոշումները: Միևնույն ժամանակ, ձևավորվում է տպավորություն, թե միայն ավելի կոշտ քաղաքականությունը նույն Ադրբեջանի նկատմամբ կարող է հանգեցնել ավելի շոշափելի արդյունքների Ռուսաստանի ազգային շահերի տեսանկյունից: